

ΜΕΡΟΣ Γ'. ΤΜΗΜΑ Β'. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΣ
ΣΤΟΝ ΕΙΔΙΚΟ ΚΑΘΑΡΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑ-
ΤΙΚΟ ΕΝΟΡΑΜΑΤΙΣΜΟ ΤΟΥ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VΙΙ. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΥΛΗΣ.

α'. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΥΛΗΣ ΣΤΟ ΦΩΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ.

Στὸ πρῶτο Κεφάλαιο τοῦ Ἐμήματος Α' τοῦ Μέρους αὐτοῦ τὸ πρόβλημα τῆς οὐσίας τοῦ ἀπολύτου ὄντος (ὄντως ὄντος) ἐθεωρήθη ἀπὸ τῆ γενικῆ ἀποψῆ του καὶ ὕστερ' ἀπὸ τὸ διαφωτισμὸ, στὰ τέσσερα ἀκόλουθα κεφάλαια, τῶν σχετικῶν προκαταρκτικῶν θεμάτων, ἀναπτύχθηκε στὸ VΙ Κεφάλαια τοῦ αὐτοῦ Ἐμήματος, τὸ πρῶτο μέρος τῆς σπιριτουαλιστικῆς καὶ ἰδεαλιστικῆς μεταφυσικῆς κοσμοθεωρίας τοῦ στοχαστή, ποὺ θεμελιώνεται ἀπάνω στὰ πνευματικοθητικὰ πρῶτα στοιχεῖα καὶ τὶς ἡθικὰς ἀρχὰς καὶ δυνάμεις τῆς οὐσίας τοῦ Ἀνθρώπινου ὄντος. Σὲ συνέχεια στὸ Κεφάλαιο VΙΙ ἐθεωρήθη τὸ σημαντικώτατο καὶ σπουδαιότατο γιὰ τὴν πρόοδο τοῦ μεταφυσικοῦ Στοχασμοῦ πρόβλημα τῆς ἀρχῆς τῆς ἀπόλυτης ἐνότητος τοῦ Σύμπαντος. Ἐὸ γενικὸ συμπέρασμα τοῦ Κεφαλαίου αὐτοῦ ὑπῆρξε τὸ συμπέρασμα, πὼς τὸ Πᾶν εἶναι Ἐν. Ἡ φιλοσοφικὴ Σκέψις θέτει ἤδη τὸ φυσικὸ ἐρώτημα τῆς οὐσίας τοῦ Ἐνός. Ποῖα εἶναι ἡ πραγματικὴ φύσις καὶ οὐσία τοῦ Παντός — Ἐνός; Ὁ φιλοσοφικὸς καθαρὰ θεωρητικὸς διαφωτισμὸς τοῦ ἐρωτήματος αὐτοῦ εἶναι τὸ κύριο καὶ κεντρικὸ πρόβλημα τῆς Μεταφυσικῆς, ὡς καθαρῆς θεωρητικῆς ὄντολογίας.

Ὑστερ' ἀπὸ τὴ γενικὴ ἀνάπτυξη, στὸ πρῶτο Ἐμῆμα τοῦ Μέρους αὐτοῦ, τῶν πρῶτων γενικῶν στοχασμῶν μας ἀπάνω στὸ πρόβλημα τῆς οὐσίας τοῦ ὄντος ἐπιβάλλεται ἤδη ἀπόλυτα ἡ πλατύτερη καὶ εἰδικώτερη ἐξέταση καὶ πνευματικὴ θεώρηση τοῦ προβλήματος αὐτοῦ. Ἀπὸ τῆ λύση τοῦ προβλήματος τῆς οὐσίας τοῦ ὄντος ἐξαρτιέται τελείως καὶ ἡ λύση τοῦ προβλήματος, ποὺ ἀποτελεῖ τὸν κύριο σκοπὸ τῶν στοχασμῶν αὐτῶν, τοῦ προβλήματος τοῦ Θανάτου καὶ τῆς Ἀθανασίας.

Στὸ Κεφάλαιο V τοῦ πρώτου Ἐμήματος τοῦ Μέρους αὐτοῦ ἀναπτύχθηκε ἤδη, πὼς οἱ κυριώτερες φιλοσοφικὲς μεταφυσικὲς κοσμοθεωρίαι, ποὺ εἶδαν τὸ φῶς τοῦ Κόσμου στὴν Ἱστορία τῆς Παγκόσμιας Φιλοσοφίας ἀπάνω στὸ πρόβλημα τῆς οὐσίας τοῦ ὄντος, εἶναι οἱ κοσμοθεωρίαι τοῦ μεταφυσικοῦ μονιστικοῦ Ὑλισμοῦ, τοῦ μεταφυσικοῦ μονιστικοῦ Σπιριτουαλισμοῦ καὶ τοῦ μεταφυσικοῦ Δυϊσμοῦ. Ὑστερ' ἀπὸ τὸν ἀποκλεισμὸ τῆς τελευταίας

κοσμοθεωρίας, για τους λόγους που αναπτύχθηκαν στο προηγούμενο Κεφάλαιο, δε μένουν για να θεωρηθούν παρά μόνο οι δύο άλλες κοσμοθεωρίες. Οι κοσμοθεωρίες του μονιστικού 'Υλισμοῦ και του μονιστικού Σπιριτουαλισμοῦ.

Και πρώτη ἡ κοσμοθεωρία του μεταφυσικοῦ μονιστικοῦ 'Υλισμοῦ. Πρὶν ὅμως ἡ φιλοσοφικὴ Σκέψη προχωρήσει στὴ διερεύνηση καὶ τὸ διαφωτισμὸ τῆς οὐσίας τῆς κοσμοθεωρίας αὐτῆς, εἶναι ἀνάγκη καὶ ἐπιβάλλεται ἀπόλυτα, πρὶν ἀπὸ ὅλα, νὰ τονιστῇ γενικὰ ἡ ἀπειρη σημασία τοῦ τελείου καθαροῦ θεωρητικοῦ διαφωτισμοῦ ὅλου τοῦ βάθους τῆς κοσμοθεωρίας τοῦ μεταφυσικοῦ 'Υλισμοῦ γιὰ τὴ λύση τοῦ ὅλου μεταφυσικοῦ προβλήματος καὶ συνεπῶς καὶ τοῦ προβλήματος τῆς 'Αθανασίας τῆς ψυχῆς τοῦ 'Ανθρώπινου ὄντος, ὡς ατόμου καὶ προσωπικότητας. Ἄν ἡ μεταφυσικὴ κοσμοθεωρία τοῦ μονιστικοῦ 'Υλισμοῦ ἦναι ὀρθὴ καὶ βάσιμη, στὴν περίπτωση αὐτὴ χάνεται μιὰ γιὰ πάντα κάθε ἐλπίδα ἐπιβίωσης τῆς 'Ανθρώπινης Ψυχῆς ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατο. Ἡ κοσμοθεωρία αὐτὴ ἀρνιέται ἀπόλυτα τὴ θεωρία τῆς 'Αθανασίας τῆς ατομικῆς ψυχῆς τοῦ 'Ανθρώπου, ὡς προσώπου. Σύμφωνα μὲ τὴν κοσμοθεωρία τοῦ μονιστικοῦ 'Υλισμοῦ τὸ Πᾶν εἶναι Ἐν. Καὶ τὸ Πᾶν — Ἐν εἶναι ὕλη καὶ μόνο ὕλη. Καὶ εἶναι γνωστὸ σ' ὅλο τὸν Κόσμο, πῶς ἡ κύρια οὐσιαστικὴ ιδιότητα τῆς Ὑλῆς εἶναι ἡ ιδιότητα τῆς φθαρτότητας καὶ συνεπῶς τῆς θνητότητας τοῦ Παντός καὶ τοῦ 'Ανθρώπινου ὄντος καὶ τῆς ἀνυπαρξίας ἀθάνατης ψυχῆς. Κατὰ τὰ θεμελιώδη δόγματα τῆς κοσμοθεωρίας αὐτῆς τοῦ 'Υλισμοῦ πέρα ἀπὸ τὸν τάφο ὑπάρχει μόνο τὸ ἀπέραντο κράτος τοῦ Μηδενὸς καὶ τοῦ Σκουληκιοῦ.

Τὸ πρῶτο φυσικὸ ἐρώτημα, πὸν θέτει ἡ μεταφυσικὴ Σκέψη στὴ φιλοσοφικὴ διερεύνηση τῆς κοσμοθεωρίας τοῦ μονιστικοῦ 'Υλισμοῦ, εἶναι τὸ ἐρώτημα τῆς οὐσίας τῆς Ὑλῆς. Ποία εἶναι ἡ σωστὴ θεωρία τῶν πιστῶν τῆς κοσμοθεωρίας τοῦ μεταφυσικοῦ 'Υλισμοῦ ἀπάνω στὸ πρόβλημα τῆς πραγματικῆς φύσης καὶ τῆς ἀληθινῆς οὐσίας τοῦ ὄντος; Ποῖες εἶναι οἱ γενικὲς ἀρχές καὶ ποῖα τὰ θεμελιώδη δόγματα τοῦ 'Υλισμοῦ στὴν περιοχὴ τῆς Μεταφυσικῆς; Σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχή, πὸν ἐφαρμόζεται μὲ θρησκευτικὴ εὐλάβεια στὴν ἀνάπτυξη τῶν στοχασμῶν αὐτῶν, τὴν ἀρχὴ τῆς ἀπόλυτης ἀντικειμενικότητας καὶ τῆς ἀποφυγῆς κάθε εἶδους καὶ στοιχείου Ὑποκειμενισμοῦ, ἡ ἀπάντηση στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ θὰ ζητηθῇ στὶς εἰδικότερες καὶ ἐγκυρότερες σχετικὲς πρῶτες φιλοσοφικὲς πηγές.

Καὶ πρῶτα — πρῶτα ὁ παγκοσμίου κύρους Γερμανὸς φιλόσοφος Fr. Paulsen (1846 — 1908) στὴν κλασσικὴ κοσμοξακουσμένη εἰσαγωγή του στὴ Φιλοσοφία, πὸν πρωτοβγήκε στὰ 1892 καὶ εἶδε 42 ἐκδόσεις ὡς σήμερα καὶ ἔθρηψε β — 4 γενεές ἐραστῶν καὶ μελετητῶν τῆς Φιλοσοφίας, στὴ σελ. 63 (ἐκδ. 42) γράφει σχετικὰ αὐτολεξεί σὲ πιστὴ μετάφραση τὰ ἑξῆς: «Μὲ τ' ὄνομα τοῦ 'Υλισμοῦ χαρακτηρίζεται ἐδῶ ἡ ὄντολογικὴ ἐκείνη θεωρία, πὸν δίνει ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα γιὰ τὴ φύση τοῦ Πραγματικοῦ. Τὸ ὄν, ὡς ὄν, εἶναι σῶμα. Οἱ προσδιορισμοὶ του εἶναι ἡ ἔκταση καὶ τὸ ἀδιαχώρητο. Ἡ πρώτη καὶ κύρια οὐσιαστικὴ μορφή τῆς ἐνεργητικότητάς του εἶναι ἡ κίνηση. Ἀπὸ

τις ἀρχές αὐτές εἶναι δυνατὸ καὶ πρέπει νὰ ἐρμηνευτοῦν καὶ διαφωτιστοῦν ὅλα τὰ φαινόμενα τῆς Πραγματικότητος καὶ ξεχωριστὰ τὰ λεγόμενα φαινόμενα τῆς Συνείδησης. Ἡ ὑπέροτατη θεωρία τοῦ Ὑλισμοῦ εἶναι ἡ θεωρία τῆς ἀναγωγῆς ὅλων τῶν ψυχικῶν φαινομένων σὲ φυσικὰ φαινόμενα. Ἡ θεωρία αὕτη εἶναι ἡ κύρια καὶ πρὸ χαρακτηριστικὴ θέσις τοῦ Ὑλισμοῦ.»

Ἐπίσης ὁ ξακουσμένος Γερμανὸς φιλόσοφος Oswald Külpe (1862 — 1915) στὴν ἐπίσης κλασσικὴ Εἰσαγωγή του στὴ Φιλοσοφία (ἔκδ. 12 σελ. 219) γράφει: «Σύμφωνα μὲ τὴν θεωρίαν τοῦ Ὑλισμοῦ ἡ Ὑλὴ ἐνοραῖται ὡς ἡ μοναδικὴ Πραγματικότης ἢ τοῦλάχιστο ἡ Πραγματικότης, ποὺ εἶναι στὸ βάθος κάθε ἄλλης πραγματικότητος.»

Καὶ τὸ ἐγκυρότατο εἰδικὸ κλασσικὸ τεχνικὸ καὶ κριτικὸ φιλοσοφικὸ Λεξικὸ τῆς Γαλλικῆς Φιλοσοφικῆς Ἑταιρίας, τὸ βραβευμένον ἀπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας (ἔκδ. 8η A. Lalande σελ. 591) στὸ εἰδικὸ ἀρθρο του «Ὑλισμὸς» («Matérialisme») δορίζει τὸν Ὑλισμὸ ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς Ὀντολογίας ὡς τὴν θεωρίαν, ποὺ πρὸςβεύει, πὼς δὲν ὑπάρχει καμμιά ἄλλη οὐσία (στὸν Κόσμον) παρὰ μόνον ἡ Ὑλὴ. Κατὰ τὶς διάφορες μορφὰς τοῦ Ὑλισμοῦ ἡ Ὑλὴ ἔχει ποικίλας οὐσιαστικὰς ἰδιότητες, ἀλλ' ὁ κύριος κοινὸς χαρακτηριστὴρ τῆς εἶναι τὸ νόημά της ὡς ἐνὸς συνόλου αἰσθητῶν ἀτομικῶν κινήτων ἀντικειμένων, ποὺ ἔχουν σχῆμα καὶ κατέχουν τὸ καθένα ὁρισμένον τόπον μέσα στὸ Χῶρον.»

Ἡ κύρια συνεπὼς θεωρία τῆς κοσμοθεωρίας τοῦ μεταφυσικοῦ μονιστικοῦ Ὑλισμοῦ εἶναι ἡ θεωρία, πὼς τὸ Πᾶν, τὸ ὄντως Ὀν, τὸ ἀπόλυτον Πραγματικόν, εἶναι Ἐν καὶ τὸ Πᾶν — Ἐν, εἶναι καθαρὰ ὕλικόν καὶ μόνον ὕλικόν. Τὸ πρῶτον, συνεπὼς, ὄντολογικὸ πρόβλημα, ποὺ προβάλλεται στὸν πλοῦ τῆς Ἀγωγῆς τῆς κριτικῆς Μεταφυσικῆς, μέσα στὸν ἀπέραντον ὠκεανὸν τῆς Μεταφυσικῆς, ὡς καθαρῆς θεωρητικῆς Ὀντολογίας, καὶ χρέος τῆς κριτικῆς φιλοσοφικῆς Σκέψεως εἶναι νὰ διερευνήσῃ καὶ διαφωτίσῃ καθαρὰ φιλοσοφικά, εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς Ὑλῆς. Καὶ τὸ πρόβλημα τῆς Ὑλῆς θὰ θεωρηθῇ ἔδω ὡς τὸ πρῶτον πρόβλημα τῆς εἰδικώτερης θεωρίας τοῦ Ὀντος, ὡς ὄντως Ὀντος, ὡς ἀπολύτου Πραγματικοῦ.

Τὸ πρῶτον ἐρώτημα, ποὺ θέτει ἡ κριτικὴ μεταφυσικὴ Σκέψις στὴ φιλοσοφικὴ διερεύνηση τοῦ προβλήματος τῆς Ὑλῆς, εἶναι τὸ ἐρώτημα τῆς οὐσίας τῆς Ὑλῆς. Τὸ ἐρώτημα: Ποιὰ εἶναι ἡ πραγματικὴ φύσις καὶ ἡ ἀληθινὴ οὐσία τῆς Ὑλῆς; Τί εἶναι ἡ Ὑλὴ;

Ἐπέροτατος σκοπὸς τῆς πνευματικῆς αὐτῆς ἐργασίας εἶναι ὁ καθαρὸς θεωρητικὸς διαφωτισμὸς, τόσο στὸ φῶς τῆς Φιλοσοφίας, ὅσο καὶ στὸ φῶς τῆς Ἐπιστήμης, τοῦ προβλήματος τῆς οὐσίας τοῦ Ὀντος καὶ συνεπὼς καὶ τοῦ προβλήματος τῆς οὐσίας τῆς Ὑλῆς, ὡς μιᾶς μορφῆς τοῦ Ὀντος.

Καὶ πρῶτον — πρῶτον τὸ πρόβλημα τῆς οὐσίας τῆς Ὑλῆς, στὸ φῶς τῆς Φιλοσοφίας. Ὁ φιλοσοφικὸς διαφωτισμὸς τοῦ προβλήματος τῆς οὐσίας τῆς Ὑλῆς ἐπιβάλλει, προκαταρκτικὰ καὶ πρὶν ἀπ' ὅλα, τὴν ἐπισκόπηση τῶν θεωριῶν ποὺ εἶδαν τὸ φῶς τοῦ Κόσμου στὴν Ἱστορίαν τῆς Φιλοσοφίας ἀπάνω στὸ πρόβλημα αὐτό. Πρὶν ὅμως ἀπὸ τὴν ἐπισκόπηση τῆς Ἱστορίας

τῶν σχετικῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν ἐπιβάλλεται νὰ μνημονευτῆ, πὸς στήν Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας εἶδαν τὸ φῶς τοῦ Κόσμου στὸ παρελθὸν δύο θεωρίες τοῦ μονιστικοῦ Ὑλισμοῦ. Ἡ μιὰ θεωρία, ἡ πρώτη θεωρία, ἀπὸ ἱστορικὴ (χρονολογικὴ) ἀποψη, εἶναι ἡ θεωρία τοῦ μηχανιστικοῦ Ὑλισμοῦ (ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἀτομικοὶ φιλόσοφοι, Ἐπίκουρος κι' Ἐπικούριοι φιλόσοφοι, ποιητῆς Λουκρήτιος, Descartes, ὑλιστικὴ φιλοσοφία τοῦ 18ου αἰῶνα, φιλοσοφία πολλῶν ὑλιστῶν φιλοσόφων τῶν δύο τελευταίων αἰῶνων).

Ἡ ἄλλη, ἡ δεύτερη θεωρία, εἶναι ἡ θεωρία τοῦ Διαλεκτικοῦ Ὑλισμοῦ τοῦ 19ου καὶ τοῦ 20οῦ αἰῶνα. Στὴν πῶς κάτω ἱστορικὴ ἐπισκόπηση τῶν ὑλιστικῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν θὰ γίνῃ λόγος καὶ γιὰ τὶς δύο αὐτὲς θεωρίες.

Α'. ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ.

1—2 ΛΕΥΚΙΠΠΙΟΣ—ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ. Στους ἀρχαίους καιροὺς τὴν πρώτη ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα τῆς οὐσίας τοῦ ὄντος, ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς ἀτομικιστικῆς θεωρίας, ἔδωσε ἡ φιλοσοφία τῶν μεγάλων Προσωκρατικῶν φιλοσόφων Λευκίππου (5ος π.Χ. αἰῶνας, ἀκμὴ του ἡ ἐποχὴ 460 π.Χ.) καὶ Δημοκρίτου (460—370 π.Χ.). Ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἀτομισμού τοῦ Λευκίππου καὶ τοῦ Δημοκρίτου φέρνει ὀλοφάνερα τὴν ἐπίδραση καὶ τὰ οὐσιώδη χαρακτηριστικὰ τῆς φιλοσοφίας τῶν πρώτων μεγάλων Προσωκρατικῶν φιλοσόφων τῆς Μικρασιατικῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Ἑλέας τῆς Ἀρχαίας Μεγάλης Ἑλλάδας.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους σοφοὺς τῆς Γαλλίας καὶ ὅλου τοῦ Κόσμου, ὁ μέγας φυσικὸς Jean Perrin (1870—1942) στὴν ἀρχὴ τοῦ βιβλίου του «Τὰ Ἀτομα» γράφει: «Πρὶν ἀπὸ 25 αἰῶνες στὶς ἀκρογιαλιὲς τῆς θείας θάλασσας¹, ὅπου εἶχε ἤδη σωπάσει τὸ τραγοῦδι τῶν ἀοιδῶν, εἶδε τὸ φῶς τοῦ Κόσμου, γιὰ πρώτη φορὰ στὴν πνευματικὴ Ἱστορία ὅλης τῆς Ἀνθρωπότητας, ἡ θεωρία τῶν πρώτων ἀτομικῶν φιλοσόφων τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας.»

Κατὰ τὶς μαρτυρίες τοῦ Ἀριστοτέλη καὶ τοῦ ἀρχαίου ἱστορικοῦ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, τοῦ Διογένη Λαερτίου, ὁ Λεύκιππος καὶ ὁ Δημόκριτος ὡς πρώτες ἀρχὲς καὶ πρώτα στοιχεῖα τοῦ Κόσμου θεωροῦν τὸ «πλήρες» καὶ τὸ «κενόν». Τὸ «πλήρες» ταυτίζεται μὲ τὸ «ὄν» καὶ τὸ «κενόν» μὲ τὸ «μὴ ὄν». Τὸ «πλήρες» εἶναι συγκροτημένο ἀπὸ ἀπειροελάχιστα «πρώτα σώματα ἢ στοιχειώδη σώματα, τὰ ἄτομα» ἢ «τὰς ἀτόμους» ἢ τὰς «ἰδέας» (Ἀριστοτ. Μεταφ. 1039 α.10, Π. ψυχ. Α.2 404 α.1, Diels Προσωκρ. 67/54) Α.14 καὶ 28, Diels 68/55) Α.57).

1. Σ. Μ. Τῆς θάλασσας τῆς Μικρασιατικῆς Ἰωνίας.

Τὰ «ἄτομα», στὸ νόημα τοῦ Λευκίππου καὶ τοῦ Δημοκρίτου, εἶναι, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη «ἄπειρα τὸ πλῆθος καὶ ἀόρατα διὰ σμικρότητα τῶν ὄγκων. ταῦτα δ' ἐν τῷ κενῷ φέρεσθαι (κενὸν γὰρ εἶναι), καὶ συνιστάμενα μὲν γένεσιν ποιεῖν, διαλυόμενα δὲ φθοράν». (Diels 67 (54). A.7, καὶ 21) καὶ «ἄναρχα» («Δημόκριτος... τοῦ δὲ ἀεὶ οὐκ ἀξιοῖ ἀρχὴν ζητεῖν» (Diels 68 (55). A.65).

Ἐπίσης τὰ «ἄτομα», στὸ νόημα τῶν ἴδιων φιλοσόφων, ἔχουν τὶς ἴδιες ιδιότητες ποὺ ἔχει τὸ Ὄν, στὸ νόημα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Παρμενίδη, δηλαδή εἶναι ἀγέννητα, ἀμετάβλητα, ἀφθαρτα, αἰώνια. Καὶ τὰ «ἄτομα» συγκροτοῦν ὅλα τὰ ὄντα ὅλου τοῦ Κόσμου. Ὅλα τὰ ὄντα ἢ πράγματα, ποὺ ὑπάρχουν μέσα στὸ Σύμπαν, εἶναι συμπλέγματα ἢ συστήματα («συγκρίματα» «ἀτόμων»). Τὰ «ἄτομα», κατὰ τὴ θεωρία τοῦ Λευκίππου καὶ τοῦ Δημοκρίτου, ἔχουν μέγεθος, σχῆμα, θέση, βάρος (ἀνάλογα πρὸς τὸ μέγεθος) καὶ διαφέρουν μεταξύ τους κατὰ τὸ μέγεθος, τὸ σχῆμα, τὴ θέση καὶ τὸ βάρος (Diels 67 (54). A.1 — 37, 68 (55). A — 170, B.1 — 309).

Κατὰ τὸ Δημόκριτο ἡ ψυχὴ τοῦ Ἀνθρώπου σύγκεται ἀπὸ ἄπειρα λεπτότερα καὶ ελαφρότερα πύρινα καὶ σφαιροειδῆ ἄτομα (Ἀριστ. π.ψ. Α. 2, 404 a1, Diels 67 (54) A. 28).

Ἡ ἀτομικὴ θεωρία τῶν Λευκίππου καὶ Δημοκρίτου εἶναι, στὴν πρώτη ματιὰ, ἡ θεωρία τοῦ μηχανιστικοῦ καὶ ντετερμινιστικοῦ Ἀτομισμού, σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ μονιστικοῦ Ὑλισμοῦ, στὸ νόημα τῆς ἐρμηνείας τῶν εἰδικῶν ἐρευνητῶν καὶ μελετητῶν τοῦ Νεώτερου Εὐρωπαϊκοῦ Κόσμου. Κατὰ τὸ Δημόκριτο «πάντα τε κατ' ἀνάγκην γίνεσθαι, τῆς δίνης αἰτίας οὐσης τῆς γενέσεως πάντων, ἣν ἀνάγκην λέγει» (Διογ. Λαερτ. ΙΧ 45, Diels 68 (55). A.1. 45).

Ἡ «δίνη», ἡ στροβιλιστικὴ κίνηση τῶν ἀπειροελάχιστων μορίων τοῦ Σύμπαντος, τῶν «ἀτόμων», εἶναι ἡ ἀληθινὴ αἰτία τῆς πραγματικῆς συγκρότησης καὶ διαμόρφωσης ὅλου τοῦ Κόσμου. Τὰ πάντα μέσα στὸν Κόσμο διέπουν οἱ παγκόσμιοι καὶ παναιώνιοι μηχανικοὶ νόμοι τοῦ φυσικοῦ Σύμπαντος. Τὸ μοναδικὸ ἀπόσπασμα, ποὺ ἐσώθηκε ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Λευκίππου «Περὶ Νοῦ», εἶναι χαρακτηριστικώτατο γιὰ τὴν ντετερμινιστικὴ κοσμοθεωρία του («Λεύκιππος πάντα κατ' ἀνάγκην, τὴν δ' αὐτὴν ὑπάρχειν εἰμαρμένην. λέγει γὰρ ἐν τῷ Περὶ νοῦ· οὐδὲν χοῆμα μάτην γίνεται, ἀλλὰ πάντα ἐκ λόγου τε καὶ ὑπ' ἀνάγκης» (Diels (67(54).B.2).

Ἡ Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας στὴ μελέτη τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων τοῦ Λευκίππου καὶ τοῦ Δημοκρίτου θέτει τὸ ἐρώτημα: Ἡ ἀτομικὴ φιλοσοφία τῶν δύο πρώτων Ἑλλήνων ἀτομικῶν φιλοσόφων εἶναι πράγματι ὑλιστικὴ μεταφυσικὴ κοσμοθεωρία, στὸ νόημα, ποὺ ἔχει ὁ Ὑλισμὸς στὸ Νεώτερο Εὐρωπαϊκὸ Κόσμο; Ὁ Αὐστριακὸς φιλόσοφος Othmar Spann (1878 — 1950) ἔχει τονίσει, πὼς ὁ Ὑλισμὸς, στὸ νόημα τῆς Νεώτερης Εὐρώπης, δὲν ὑπῆρξε ποτὲ στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα.

Ἐπίσης ὁ Karl Joel (1864 — 1934), ὁ μεγάλος Γερμανὸς φιλόσοφος καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ἱστορικούς, ἀν μὴ ὁ μεγαλύτερος, τῆς Ἀρ-

χαίας 'Ελληνικῆς Φιλοσοφίας στὸ ὑπέροχο ἔργο του μὲ τὸν τίτλο «'Η 'Ιστορία τῆς 'Αρχαίας Φιλοσοφίας» σελ. 599, τονίζει, πὼς τὸ "Ατομο, στὸ νόημα τῶν πρώτων ἀτομικῶν φιλοσόφων τῆς 'Αρχαίας 'Ελλάδας, «ἔχει, ὅπως τὸ "Ὄν τοῦ Παρμενίδη, μόνο ἀρνητικὰ κατηγορήματα: εἶναι ἀγέννητο, ἀνώλεθρο, ἀμετάβλητο, ἀδιαίρετο, αἴυλο, δίχως κάθε ὑλικὴ φύση (ohne jede stoffliche Beschaffenheit), εἶναι ἀκριβῶς μόνο οὐσία ἢ ὑπόσταση (das Sein), πὺ ὡς τὸ «πλήρες» διαφέρει ἀπὸ τὸ μὴ "Ὄν, τὸ «κενόν». 'Επίσης χαρακτηριστικώτατο, στὰ μάτια μας, εἶναι τὸ ὅτι ὁ Δημόκριτος, κατὰ τὸν Πλούταρχο τὰ «ἄτομα» ἢ τὰς «ἀτόμους» ὀνομάζει «ιδέας» (Diels 68 (55). A.57). Τὰς «ιδέας» τοῦ Δημοκρίτου ἢ σύγχρονη Εὐρωπαϊκὴ Φιλοσοφία μὲ τὸ στόμα τοῦ μεγάλου Γάλλου φιλοσόφου Gaston Bachelard ὀνομάζει πνευματικὰ ἀντικείμενα, ἀντικείμενα τῆς Σκέψης» (objets de pensée).

'Η ἀντολογικὴ θεωρία τοῦ 'Ατομισμοῦ τοῦ Λευκίππου καὶ τοῦ Δημοκρίτου εἶχε κολοσσιαία ἐπίδραση στὴν 'Ιστορία τῆς Παγκόσμιας Φιλοσοφίας καὶ στὴν 'Αρχαιότητα καὶ στὰ Νεώτερα Χρόνια καὶ εἶναι τὸ θεμέλιο ὄλων τῶν θεμελίων τῆς Νεώτερης Φυσικῆς καὶ μάλιστα τῆς Μικροφυσικῆς τοῦ 20οῦ αἰῶνα. Οἱ δύο μεγάλοι Προσωκρατικοὶ ἀτομικοὶ φιλόσοφοι τοῦ 'Αρχαίου 'Ελληνικοῦ Κόσμου, χωρὶς νὰ διαθέτουν κανένα ἀπολύτως ἀπὸ τὰ ἐπιστημονικὰ μέσα τῶν Νεώτερων θετικῶν πειραματικῶν 'Επιστημῶν καὶ μόνο μὲ τὴ φιλοσοφικὴ μεγαλοφυΐα τους καὶ τὸ φῶς τῆς καταπληκτικῆς πνευματικῆς μεταφυσικῆς ἐνόρασῆς τους κατώρθωσαν νὰ διεισδύσουν μέσα στὰ αἰῶνια βᾶθη τῆς Δημιουργίας καὶ νὰ δώσουν σ' ὅλη τὴν πνευματικὴ 'Ανθρωπότητα μιὰ ἀπὸ τὶς βαθυτέρες θεωρίες γιὰ τὴν ἀληθινὴ φύση καὶ οὐσία τοῦ ἀπολύτου κι' αἰωνίου "Ὄντος.

3. Π Λ Α Τ Ω Ν. 'Αντίθετες πρὸς τὶς θεωρίες τοῦ Λευκίππου καὶ τοῦ Δημοκρίτου ἀπάνω στὸ πρόβλημα τῆς "Υλης εἶναι οἱ θεωρίες τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ 'Αριστοτέλη. 'Ο Πλάτων ἐνορᾷ τὸ πρόβλημα τῆς "Υλης μέσα στὸ φῶς τῆς γενικῆς μεταφυσικῆς κοσμοθεωρίας του, τῆς κοσμοθεωρίας τοῦ ἀπολύτου ἀντικειμενικοῦ 'Ιδεαλισμοῦ. 'Απὸ τὰ ὕψη τῆς σπιριτουαλιστικῆς μεταφυσικῆς του θεωρεῖ τὴν "Υλη ὡς τὸ κατώτατο εἶδος τοῦ "Ὄντος, τὸ τρίτο εἶδος, τὸ εἶδος τοῦ χώρου («τῆς χώρας»). Τὸ εἶδος αὐτὸ εἶναι αἰώνιο καὶ ἀφθαρτο καὶ τὸ βάθος ὄλων τῶν ὄντων, ἀλλὰ δὲ δίνεται στὶς αἰσθήσεις καὶ εἶναι δυνατὸ νὰ νοηθῆ μόνο πνευματικὰ, μόνο μ' ἓνα νόθο συλλογισμό, καὶ γι' αὐτὸ εἶναι δύσκολο πιστευτὸ καὶ δρατὸ μόνο σὰ μέσα σ' ὄνειρο («τρίτον δὲ αὐ γένος ὄν τὸ τῆς χώρας αἰεὶ, φθορὰν οὐ προσδεχόμενον, ἔδραν δὲ παρέχον ὅσα ἔχει γένεσιν πᾶσιν, αὐτὸ δὲ μετ' ἀναισθησίας ἀπτὸν λογισμῶ τινὶ νόθῳ, μόγις πιστόν, πρὸς δὲ δὴ καὶ ὄνειροπολοῦμεν βλέποντες» Τίμαιος 52ΑΒ).

Στὸ ἀληθινὸ νόημα τοῦ Πλάτωνος ἢ "Υλη δὲν ἔχει καμμιά ἀπολύτως πραγματικότητα, εἶναι «μὴ ὄν» (Τιμ. 48Ε.), ἓνα δύσκολο καὶ σκοτεινὸ εἶδος «χαλεπὸν καὶ ἀμυδρὸν» (Τιμ. 49Α), ὑπόστρωμα ὄλων τῶν πραγμάτων καὶ τροφὸς ὄλων τῶν ὄντων («πάσης εἶναι γενέσεως ὑποδοχὴν αὐτὴν ὄλον

τιθήνην». Τιμ. 49Α). Φύση, πού δέχεται όλα τὰ σώματα, «πάντα δεχομένης σώματα φύσεως», «δέχεται τε γὰρ αἶψι τὰ πάντα» (Τιμ. 50Β), «πανδεχές» Τιμ. 51Α). Οὐσία ἀμορφη, ἀκαθόριστη, ἀσύλληπτη, κινητή με πολλὰ σχήματα («... δέχεται τε γὰρ αἶψι τὰ πάντα, καὶ μορφήν οὐδεμίαν ποτὲ οὐδενὶ τῶν εἰσιόντων ὁμοίαν εἴληφεν οὐδαμῆ οὐδαμῶς· ἐκμαγεῖον γὰρ φύσει παντὶ κεῖται, κινούμενόν τε καὶ διασχηματιζόμενον ὑπὸ τῶν εἰσιόντων, φαίνεται δὲ δι' ἐκεῖνα ἄλλοτε ἄλλοιον» 50ΒΓ)

Ἐπίσης κατὰ τὸν Πλάτωνα ἡ Ὕλη εἶναι ἡ μητέρα τοῦ ὄρατοῦ καὶ αἰσθητοῦ κόσμου, ἀλλ' ἄορατο εἶδος, πού μετέχει στὸ νοητὸ κόσμο κατὰ σκοτεινότητα καὶ δυσκολοσυλληπτότατο τρόπο («Διὸ δὴ τὴν τοῦ γεγονότος ὄρατοῦ καὶ πάντως αἰσθητοῦ μητέρα καὶ ὑποδοχὴν μήτε γῆν μήτε ἀέρα μήτε πῦρ μήτε ὕδωρ λέγωμεν, μήτε ὅσα ἐκ τούτων μήτε ἐξ ὧν ταῦτα γέγονεν· ἀλλ' ἄνορατον εἶδος τι καὶ ἀμορφον, πανδεχές, μεταλαμβάνον δὲ ἀπορώτατά πη τοῦ νοητοῦ καὶ δυσαλωτότατον αὐτὸ λέγοντες οὐ ψευσόμεθα» Τιμ. 51ΑΒ).

Γενικὰ ἡ Ὕλη, στὴν πνευματικὴ ἐνόραση τοῦ Πλάτωνος, εἶναι τὸ κατώτατο, ἀοριστότατο, σκοτεινότητα, δυσκολοαλωτότατο εἶδος τοῦ ὄντος, ἀμορφη, ὁλότελα ἀκαθόριστη, ὁλοσκοτεινή, πρωτεϊκὴ, ἀσύλληπτη, κινητή, ὑπόστρωμα καὶ πανδοχεῖο ὄλων τῶν ὄντων τοῦ αἰσθητοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, κάτι πού ἔχει τὴ φύση τοῦ ὄνειρου καὶ βλέπουμε μόνο σὰ σὲ ὄνειρο («ὄνειροπολοῦμεν βλέποντες» Τιμ. 52Β), κάτι σὰ φάντασμα ἄλλου κόσμου, ἄλλης πραγματικότητας («ἑτέρου δὲ τινος αἶψι φέρεται φάντασμα» Τιμ. 52Γ).

4. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλη, ἀπάνω στὸ πρόβλημα τῆς Ὕλης, ἐμπνέεται στὸ βάθος ἀπὸ τὶς ἴδιες ἀρχές καὶ τὸ ἴδιο πνεῦμα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος καὶ σὲ πολλὰ ἐκφράζεται σχεδὸν μὲ τὰ ἴδια λόγια. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ἡ Ὕλη εἶναι ἡ μιὰ ἀπὸ τὶς δύο πρῶτες ἀρχές ὄλου τοῦ Κόσμου, τὰ δύο πρῶτα στοιχεῖα τοῦ ὄντος, ἡ «δύναμις», τὸ «δυνάμει ὄν», πού μοῖρα του εἶναι νὰ ἐνώνεται μὲ τὴν ἄλλη ἀρχὴ τοῦ ὄντος, τὴ «μορφὴ», τὸ «εἶδος», καὶ νὰ ἐνεργοποιηθῆται, νὰ γίνεταί «ἐνεργεῖα ὄν», συγκεκριμένο ὄν, συγκεκριμένη ὑπαρξή.

Ἡ Ὕλη, στὸ ἀληθινὸ νόημα τοῦ Ἀριστοτέλη, εἶναι τὸ ὑπόστρωμα («ὑποκείμενον») ὄλων τῶν ὄντων, ἐκεῖνο πού ἀπ' αὐτὸ γίνεται κάθε ὄν τοῦ πραγματικοῦ Κόσμου, ἡ βάση κάθε ὄντολογικῆς ἐνεργοποίησης, μορφοποίησης καὶ παρουσίας, τὸ παθητικὸ στοιχεῖο τοῦ ὄντος, πού δέχεται τὰ πάντα (τὸ «πανδεχές», κατὰ τὸν ὄρο τοῦ Πλάτωνος, τὸ «θῆλυ» (π. γενεσ. ΙΙ.1): «Λέγω γὰρ ὕλην τὸ πρῶτον ὑποκείμενον ἐκάστω, ἐξ οὗ γίνεται τι ἐνυπάρχοντος» (Φυσ. Α.9.192α.31), «Λέγω δ' ὕλην ἢ καθ' αὐτὴν μήτε τι μήτε ποσὸν μήτε ἄλλο μηδὲν λέγεται οἷς ὄρισται τὸ ὄν. ἔστι γὰρ τι καθ' οὗ κατηγορεῖται τούτων ἕκαστον, ὧ τὸ εἶναι ἕτερον καὶ τῶν κατηγοριῶν ἐκάστη» (Μεταφ. VII.3.1029α.20), («δυνατὸν γὰρ καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι ἕκαστον αὐτῶν, τοῦτο δ' ἐστὶν ἡ ἐκάστω ὕλη» (Μεταφ. VII.7.1030α,21), «ὕλην δὲ λέγω ἢ μὴ τόδε τι οὕσα ἐνεργεῖα δυνάμει ἐστὶ τόδε τι» (Μεταφ. VIII.1.1042α.27).

Καὶ στὸ νόημα τοῦ Ἀριστοτέλη ἡ ὕλη εἶναι ὅπως καὶ στὸ νόημα τοῦ Πλάτωνος, δηλαδή κάτι τὸ «ἀειδὲς καὶ ἄμορφον καὶ ἀόριστον» (Μεταφ. VII.10.1036α.8.).

Ὁ Ἀριστοτέλης διακρίνει «αἰσθητὴν ὕλην» καὶ «νοητὴν ὕλην» (Μεταφ. VII.10.1036α.9). Ἐπίσης ἡ ὕλη, στὸ νόημά του, εἶναι ἐνυπαρκτική, ὑπάρχει μέσα στὰ πράγματα τοῦ Κόσμου («ἢ μὲν γὰρ ὕλη χωριστὴ τῶν πραγμάτων («IV.7.214α.13) καὶ στὴν ἀληθινὴ φύση της, ὡς ὑπόστρωμα («ὑποκείμενον») ὄλων τῶν πραγμάτων, ὡς ἡ «πρώτη ὕλη», εἶναι καθαρὴ πνευματικὴ ἀφαίρεση μὲ πραγματικὴ ὑπαρξὴ μόνο μέσα στὸν κόσμον τῆς καθαρῆς νόησης, τοῦ ἰδεατοῦ ὄντος (Μεταφ. D.1015α.7).

Κάθε ὄν, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, ἔχει σχέση μ' ἐν ἀνώτερό του ὄν. Καὶ ἡ ὕλη ἔχει σχέση μὲ τὸ ἀνώτερό της ὄν. Ἡ ὕλη εἶναι ἡ κατώτερη ἀρχὴ τοῦ ὄντος. Καὶ ὡς ἡ κατώτερη ἀρχὴ τοῦ ὄντος ἔχει σχέση μὲ τὴν ἀνώτερη ἀρχὴ του, τὴ Μορφή, τὸ «Εἶδος».

Ἡ ὕλη εἶναι κάτω ἀπὸ τὸ «Εἶδος» («ἀεὶ γὰρ τὸ ἀνώτερον πρὸς τὸ ὑφ' αὐτό, ὡς εἶδος πρὸς ὕλην, οὕτως ἔχει πρὸς ἄλληλα» (π. οὐραν. IV β. 310β.15).

Τὸ βασίλειο τῆς ὕλης, στὸ φῶς τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀριστοτέλη, εἶναι τὸ βασίλειο τῆς φυσικῆς Ἀνάγκης. Ἀντίθετα τὸ βασίλειο τοῦ Λόγου εἶναι τὸ βασίλειο τῆς τελολογίας, τῶν πνευματικῶν σκοπῶν ἢ τελικῶν αἰτιῶν, μ' ἓνα λόγο τῆς Ἐλευθερίας («Ἐν τῇ γὰρ ὕλη τὸ ἀναγκαῖον, τὸ δ' οὐ ἔνεκα ἐν τῷ λόγῳ» (Φυσ. II.9.200α.14). Ὅλα τὰ ὄντα ὄλου τοῦ Κόσμου εἶναι σύνθετα ἀπὸ τὰ δύο πρῶτα στοιχεῖα ἢ τὶς δύο πρῶτες ἀρχές, ἀπὸ τὴ Μορφή («Εἶδος») καὶ ἀπὸ τὴν ὕλη. Μόνο ὁ Θεὸς εἶναι ἔξω καὶ ἀπάνω ἀπ' ὅλο τὸν κόσμον τῆς ὕλης, εἶναι ἄϋλος, καθαρὸ πνεῦμα, καθαρὴ ἐνέργεια (actus purus).

5. ΣΤΩΙΚΟΙ. Κατὰ τὴ φιλοσοφία τῶν Στωϊκῶν οἱ πρῶτες ἀρχές ὄλου τοῦ Κόσμου εἶναι δύο, τὸ «ποιοῦν» καὶ τὸ «πάσχον» («Δοκεῖ δ' αὐτοῖς ἀρχὰς εἶναι τῶν ὄλων δύο, τὸ ποιοῦν καὶ τὸ πάσχον. Τὸ μὲν οὖν πάσχον, εἶναι τὴν ἀποιοὺν οὐσίαν τὴν ὕλην· τὸ δὲ ποιοῦν, τὸν ἐν αὐτῇ λόγον τὸν θεόν. Τοῦτον γὰρ ὄντα αἰδίου διὰ πάσης αὐτῆς δημιουργεῖν ἕκαστα» (Διογ. Λαέρτ. VII. 134).

Ἡ ὕλη εἶναι ἡ οὐσία «ἐξ ἧς διτιδήποτοῦν γίνεται» (Διογ. Λαέρτ. VII.150). Ἡ ὕλη διακρίνεται σὲ δύο εἶδη. Στὴν ὕλη τῶν πάντων καὶ στὴν ὕλη τῶν ἐπὶ μέρους. Ἡ πρώτη ὕλη εἶναι σταθερὴ καὶ δὲ γίνεται «οὔτε πλείων οὔτε ἐλάττων.» Ἡ δεύτερη ὁμοίως ὕλη γίνεται «καὶ πλείων καὶ ἐλάττων» (αὐτόθ. VII 150).

Κατὰ τὸ Στοβαῖο ἡ ὕλη, στὸ νόημα τῶν Στωϊκῶν, εἶναι «ἀποιοὺς καὶ ἄμορφος» («αἰδίου καὶ οὔτε πλείω γιγνομένην οὔτε ἐλάττω, οὔτε αὐξησιν οὔτε μείωσιν ὑπομένουσαν· ἀποιοὺς καὶ ἄμορφον» (Ἐκλογ. I.322).

6. ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΥΡΕΙΟΙ. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἐπικούρου καὶ τῆς Σχολῆς του συνεχίζει τὴν ἀτομικὴ φιλοσο-

φία τοῦ Λευκίππου καὶ τοῦ Δημοκρίτου. Κατὰ τὸν Ἐπίκουρο «τὸ πᾶν ἐστὶ σῶμα». Τὰ σώματα εἶναι εἴτε σύνθετα («συγκρίσεις»), εἴτε ἀπλά σώματα. Τὰ ἀπλά σώματα εἶναι «ἄτομα ἀμετάβλητα» (Διογ. Λαέρτ. X 38 — 41).

Ἐπίσης κατὰ τὴ φιλοσοφία τοῦ Ἐπικούρου τὰ πάντα γίνονται ἀπὸ τὸ ὄν καὶ τίποτα δὲ γίνεται ἀπὸ τὸ μὴ ὄν, ὡς καὶ τίποτα δὲ φθίρεται καὶ δὲν πάει στὸ μὴ ὄν («οὐδὲν γίνεται ἐκ τοῦ μὴ ὄντος οὐδὲν φθίρεται εἰς τὸ μὴ ὄν» (Αὐτόθ. X. 38 — 39.)

Καὶ ἡ ἀτομικὴ φιλοσοφία τοῦ Ἐπικούρου καὶ ὅλων τῶν Ἐπικουρείων ὡς καὶ τοῦ Ἐπικουρείου μεγάλου Λατίνου ποιητῆ Λουκρητίου εἶναι μηχανιστικὴ καὶ γειτερομινιστικὴ (Διογ. Λαέρτ. X. 134.)

7. ΠΛΩΤΙΝΟΣ. Ὁ Πλωτῖνος διακρίνει δύο εἶδη Ὑλης, τὴ «νοητὴ» καὶ τὴν «αἰσθητὴ» ὕλη (Ἐννεαδ. IV.4.4.) Ἡ δεύτερη ὕλη εἶναι «μίμημα» τῆς πρώτης. Ἡ Ὑλη γενικὰ εἶναι τὸ «βάθος ἐκάστου», τὸ ὑπόστρωμα ὅλων τῶν ὄντων ὅλου τοῦ Κόσμου.

Καὶ στὸ νόημα τοῦ Πλωτίνου ἡ Ὑλη εἶναι, ὅπως καὶ στὸ νόημα τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλη, σκοτεινὴ, ἀόριστη, ἀμορφη, ἀπειρη, κακὸ, μὴ ὄν, στέρηση τοῦ Ἐνός, ἀπουσία τοῦ Ἀγαθοῦ, «σκιά Λόγου καὶ ἔκπτωσις, ἀσώματον». Ἡ ἔννοιά της δὲν ἔχει καμμιά βία στὴν πραγματικότητα, εἶναι νόθος ἔννοια καὶ καθαρὴ ἀφαίρεση τοῦ Ἀνθρώπινου Νοῦ (Ἐννεαδ. I.8.7, II.4.3, III 6.6.)

Στὸ σύστημα ἀπορροῆς τοῦ Παντός ἀπὸ τὸ Ἐν, τὸ Θεό, κατὰ τὴ μεταφυσικὴ τοῦ Πλωτίνου, ἡ Ὑλη κατέχει τὴν ἔσχατη θέση, εἶναι τὸ κατώτατο καὶ τελευταῖο εἶδος ἀπορροῆς ἀπὸ τὸ Θεῖο ὄν (Ἐννεαδ. I.8.7, III. 22 6.7, VI 3.7.)

Β'. ΝΕΩΤΕΡΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ.

I. Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ 17ου καὶ 18ου ΑΙΩΝΑ.

1. DESCARTES. Ὁ Descartes, ὡς δυϊστής, δέχεται δύο πρώτες ἀρχές τοῦ Κόσμου, τὴν Ὑλη καὶ τὸ Πνεῦμα. Ἡ οὐσιώδης ιδιότητα τῆς Ὑλης, στὰ μάτια του, εἶναι ἡ Ἐκταση. Ἡ Ὑλη εἶναι τὸ ἕκτατὸ πρᾶγμα, ἕκτατὴ σωματικὴ οὐσία χωρὶς ἐσωτερικὴς ιδιότητες καὶ δυνάμεις. Ὅλες οἱ ιδιότητές της ἀνάγονται στὸ σχῆμα καὶ στὴν κίνηση. Ἡ Ὑλη εἶναι ἀπειρα διαιρετὴ. Ὁ φυσικὸς ὕλικὸς Κόσμος ταυτίζεται ἀπόλυτα μὲ τὸ Χῶρο. Μέσα στὸ φυσικὸ ὕλικὸ Κόσμο δὲν ὑπάρχει παρὰ μόνον ὁ γεμῆτος Χῶρος. Καὶ ὁ γεμῆτος Χῶρος εἶναι ἡ Ἐκταση, μὲ τὶς τρεῖς διαστάσεις της, τὸ μῆκος, τὸ πλάτος καὶ τὸ βάθος — ὕψος. Ὅλα τὰ φυσικὰ ἢ ὕλικὰ σώματα εἶναι γεωμετρικὰ σχήματα καὶ ἔχουν μέγεθος. Δημιουργὸς τῆς Ὑλης εἶναι μόνον ὁ Θεός.

Ἡ θεωρία τοῦ Descartes γιὰ τὴν Ὑλὴ εἶναι γεωμετρικὴ καὶ ἔχει ἐφαρμογὴ ὄχι μόνον μέσα στὸν ἀνόργανο καὶ ἄψυχο κόσμον, ἀλλὰ καὶ σ' αὐτοὺς ἀκόμα τοὺς ζωντανοὺς καὶ ἔμψυχους ὀργανισμούς. Κατὰ τὶς θεωρίες τοῦ Descartes τὸ ἀνθρώπινο σῶμα εἶναι μιὰ μηχανή, ποὺ κυβερνάει ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ. Τὰ ζῶα ὅμως δὲν ἔχουν ψυχὴ καὶ συνεπῶς εἶναι μόνον τέλειες μηχανές.

Ἡ θεωρία τοῦ Descartes γιὰ τὴν Ὑλὴ εἶναι ἡ θεωρία τοῦ μηχανιστικοῦ Ὑλισμοῦ. Καὶ ἡ θεωρία αὕτη εἶχε βαθύτατη ἐπίδραση στὴ φιλοσοφία τοῦ 17ου καὶ τοῦ 18ου αἰῶνα καὶ ἰδίως στὴ φιλοσοφία τοῦ Ὑλισμοῦ τῆς Γαλλίας τοῦ 18ου αἰῶνα (La Mettrie, Holbach, Helvetius, Diderot).

Κατὰ τὴ φιλοσοφία τῶν φιλοσόφων αὐτῶν ὁ Ἄνθρωπος εἶναι καθαρὰ ὑλικὸ φυσικὸ ὄν κάτω ἀπὸ τὸ κράτος τῶν μηχανικῶν νόμων τοῦ Ὑλικοῦ φυσικοῦ Σύμπαντος.

2. LOCKE JOHN (1632—1704). Ἡ φιλοσοφία τῶν περισσότερων φιλοσόφων τῆς Ἀγγλίας ἀπάνω στὸ πρόβλημα τῆς Ὑλῆς βγαίνει ἀπὸ τὶς γενικὲς ἀρχές τοῦ γνωσιολογικοῦ Ἐμπειρισμοῦ, τῆς ἐθνικῆς γνωσιολογικῆς φιλοσοφίας τῶν Ἀγγλῶν. Ὁ Locke, ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους φιλοσόφους τῆς Ἀγγλίας, ὀρίζει τὴν Ὑλὴ ὡς ἕκτατὴ καὶ στέρεη οὐσία, αὕτη καθαυτὴ παθητικὴ καὶ ἀκίνητη. Ἡ ἔννοιά της, στὰ μάτια του, εἶναι τελείως ἀκαθόριστη καὶ σκοτεινὴ καὶ στὴν πραγματικὴ της φύση δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρὰ μόνον καθαρὴ ἀφαίρεση τοῦ Ἀνθρώπινου Νοῦ.

3. HUME DAWID (1711—1776). Ὁ Hume, ὁ μεγαλύτερος φιλόσοφος τῆς Ἀγγλίας, θεωρεῖ τὴν Ὑλὴ, ὅπως καὶ ὁ Locke, ὡς καθαρὸ πλάσμα τῆς Ἀνθρώπινης Διάνοιας.

4. BERKELEY GEORGE (1684—1753). Ὁ Berkeley, ὁ θεμελιωτὴς τοῦ ἀπολύτου γνωσιολογικοῦ ὑποκειμενικοῦ Ἰδεαλισμοῦ, ἀρνιέται τελείως τὴν ἀντικειμενικὴ ὑπαρξὴ τῆς Ὑλῆς καὶ καταλήγει στὴν κοσμοθεωρία τοῦ μεταφυσικοῦ Ἀυλισμοῦ (Immatérialisme) ἢ καθαροῦ μονιστικοῦ Σπιριτουαλισμοῦ.

5. SPINOZA. Ἡ μεταφυσικὴ κοσμοθεωρία τοῦ Spinoza εἶναι ἡ κοσμοθεωρία τοῦ φιλοσοφικοῦ Πανθεϊσμοῦ. Ὁ θεμελιωτὴς τοῦ Πανθεϊσμοῦ τῶν Νεώτερων Χρόνων θεωρεῖ τὴν Ὑλὴ ὡς μιὰ ἀπὸ τὶς ἄπειρες οὐσιαστικὲς ιδιότητες τοῦ Θεοῦ. Οἱ δύο κύριες οὐσιαστικὲς ιδιότητες τοῦ Θεοῦ, οἱ μόνες ποὺ γνωρίζει ὁ Ἄνθρωπος, εἶναι ἡ Ἐκταση καὶ ἡ Σκέψη. Ἡ Ὑλὴ εἶναι ἕκταση. Συνεπῶς ἡ Ὑλὴ, σύμφωνα μὲ τὶς θεωρίες τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σπινοζισμοῦ, εἶναι θεία, ὡς μέρος τοῦ Παντός, τοῦ Θεοῦ. Ἡ ὅλη φιλοσοφία τοῦ Spinoza ἀναπτύσσεται πλατύτερα στὸ ἱστορικὸ Μέρος τοῦ ἔργου αὐτοῦ (Πρβλ. σελ. 110—113)

6. L E I B N I Z. Ὁ Leibniz εἶναι ὁ θεμελιωτὴς τοῦ ἀπολύτου μονιστικοῦ Σπιριτουαλισμοῦ στὸ Νεώτερο Εὐρωπαϊκὸ Κόσμο. Ἡ κεντρικὴ θεωρία τῆς μεταφυσικῆς τοῦ Leibniz, ὅπως ἀναπτύχθηκε πλατύτερα στὸ ἱστορικὸ Μέρος, εἶναι ἡ θεωρία τῶν «Μονάδων» (σελ. 118). Οἱ «Μονάδες», στὸ ἀληθινὸ νόημα τοῦ Leibniz εἶναι μεταφυσικὰ ἀσώματα ὄντα, ὁργανισμοὶ ζωῆς, ἐντελέχειας, κέντρα καὶ πηγὲς δυνάμεως καὶ ζωῆς. Τὸ ὄντως ὄν εἶναι ἐνεργητικὴ δύναμη. Κάθε σῶμα εἶναι μία ζῶσα ψυχὴ, ποὺ ζεῖ μέσα στὴ στιγμή (inens momentana). Τὰ σώματα, στὴν ἀπόλυτη πραγματικότητά, εἶναι συνθέσεις ἀπὸ ἀπλῆς οὐσίης ἢ δυνάμεις, συνεπῶς ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἄλλα στοιχεῖα καὶ ἐμφανίζονται μόνο στὴν αἰσθητηριακὴ μας γνώση καὶ ἐμπειρία, ὡς ὑλικά σώματα, ὡς συμπλέγματα ὑλικῶν οὐσιῶν ἢ φαινομένων. Στὸ ἀληθινὸ νόημα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Leibniz ἡ Ὑλὴ, στὸ νόημα τοῦ μεταφυσικοῦ Ὑλισμοῦ, δὲν ἔχει καμμιά ἀπολύτως θέσιν στὸν Κόσμο. Τὸ φιλοσοφικὸ σύστημα τοῦ Leibniz εἶναι σύστημα ἀυλισμοῦ, τελεία ἀρνηση τοῦ Ὑλισμοῦ.

7. K A N T. Ἡ κοσμοθεωρία τοῦ θεμελιωτῆ τοῦ φιλοσοφικοῦ Κριτικισμοῦ εἶναι δυϊστικὴ. Ἡ Ὑλὴ, στὰ μάτια τοῦ Κάντ, εἶναι ἡ μιὰ ἀπὸ εἰς δύο πρῶτες ἀρχὲς τοῦ Κόσμου καὶ στὸ βάθος της εἶναι ἀγνώστη καὶ τελείως ἀγνώριστη οὐσία, ἐν' ἀπλὸ φαινόμενο τοῦ ἀπολύτου ὄντως ὄντος (Ding an sich), ἀπλὴ μορφή ἢ παράσταση ἐνὸς τελείως ἀγνώστου καὶ ἀγνώριστου ἐξωτερικοῦ σωματικοῦ ἀντικειμένου.

Ἡ θεωρία τοῦ Κάντ γιὰ τὴν ὕλη εἶναι θεωρία δυναμική. Ὁλος ὁ κόσμος τῶν φυσικῶν ὄντων ἢ φαινομένων εἶναι ἓνα σύνολο δυναμικῶν σχέσεων. Ἡ Ὑλὴ φανερῶνεται μόνο μετὰ δυνάμεις μέσα στὸ Χῶρο. Στὸ ἀληθινὸ νόημα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Κάντ ἡ Ὑλὴ, στὴν πραγματικὴ φύσιν της καὶ στὴν ἀληθινὴ οὐσία της, εἶναι ἀπολύτως ἀσύλληπτη, ἀγνώστη καὶ ἀγνώριστη, στ' ἀληθινὰ μυστηριακὴ.

Ἡ μηχανιστικὴ θεωρία τοῦ Descartes γιὰ τὴν Ὑλὴ καὶ ἡ δυναμικὴ θεωρία τοῦ Leibniz συμπορεύονται καὶ στὴ Φιλοσοφία καὶ στὴν Ἐπιστήμη τοῦ 18ου καὶ τοῦ 19ου αἰῶνα. Ἡ πρώτη στὶς θεωρίες τοῦ Ὀλλαντοῦ φυσικοῦ μαθηματικοῦ καὶ ἀστρονόμου Huygens (1629—1695) καὶ τοῦ Ἀγγλοῦ φυσικοῦ Kelvin (1824—1907) κ.ἀ. Ἡ δευτέρη στὶς θεωρίες τοῦ Γερμανοῦ φιλοσόφου Chr. Wolff (1679—1754), τοῦ φυσικομαθηματικοῦ Bosconic (1711—1787), τοῦ Ἰταλοῦ φιλοσόφου τῆς Ἱστορίας καὶ τοῦ Πολιτισμοῦ Vico (1688—1743), τοῦ Γερμανοῦ ποιητῆ καὶ φιλοσόφου Herder (1744—1803), τοῦ Γερμανοῦ φυσιολόγου καὶ φυσικοῦ Helmholtz (1821—1894), τοῦ Γερμανοῦ φυσικοχημικοῦ Ostwald (1853—1932), τοῦ Γάλλου φυσικοῦ P. Duhem (1861—1916), τῶν Γερμανῶν φιλοσόφων Lotze (1817—1881), Schopenhauer (1788—1860), Fichte (1796—1879), E. Hartmann (1842—1906), Nietzsche (1844—1900), W. Wundt (1832—1920) κ.ἀ.

II. Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΥΛΙΣΜΟΥ ΣΤΟ 19ο ΑΙΩΝΑ.

1. ΜΗΧΑΝΙΣΤΙΚΟΣ ΥΛΙΣΜΟΣ. 'Ο 19ος αιώνας είναι ὁ χρυσὸς αἰώνας τοῦ 'Υλισμοῦ. Στὸν αἰώνα αὐτὸ ἡ ὑλιστικὴ κοσμοθεωρία εἶχε τὶς πιὸ μεγάλες ἐπιτυχίες καὶ προόδους ἀπ' αὐτὲς ποὺ εἶχε σ' ὅλη τὴν πνευματικὴ Ἱστορία ὅλης τῆς 'Ανθρωπότητος, καὶ ἐκυριάρχησε ἀπόλυτα σ' ἓνα πολὺ μεγάλο μέρος τοῦ Κόσμου καὶ ἰδίως στὴ Γερμανία. Μιὰ μεγάλη σειρὰ γιατρῶν, φυσικῶν καὶ φιλοσόφων τῆς Γερμανίας τοῦ 19ου αἰώνα ὑπῆρξαν ὑπέρμαχοι τῆς κοσμοθεωρίας τοῦ 'Υλισμοῦ.

'Ἡ γενικὴ θεωρία τους ἦταν ἡ θεωρία, πὼς τὸ Πνεῦμα δὲν εἶναι ἀυθύπαρχτη, ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴν 'Υλὴ καὶ αὐτόνομη οὐσία, ἀλλ' εἶναι προῖον τῆς 'Υλῆς καὶ συνεπῶς ὑπάγεται στοὺς μηχανικοὺς νόμους τοῦ ὑλικοῦ φυσικοῦ Σύμπαντος. Οἱ θεωρίες τοῦ φυσιοδίφου καὶ βιολόγου Charles Darwin (1809 — 1882) γιὰ τὴ φυσικὴ ἐξέλιξη καὶ τὴ φυσικὴ ἐπιλογή τῶν βιολογικῶν εἰδῶν μεταφράστηκαν ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς καὶ φιλοσόφους αὐτοὺς σὲ καθαρὸ ὑλιστικὸ νόημα.

Οἱ κυριώτεροι ἀπὸ τὴ σειρὰ αὐτὴ τῶν ἐκπροσώπων τοῦ 'Υλισμοῦ εἶναι οἱ Vogt, Büchner, Moleschott, Czolbe, Du Bois—Reymond, Haeckel. Πρῶτος ὁ Karl Vogt (1817 — 1895) ἐπολέμησε τὸ μεταφυσικὸ Δυϊσμὸ καὶ τὸ μονιστικὸ Σπυριτουαλισμὸ καὶ ἐκήρυξε τὴ θεωρία, πὼς τὰ ψυχικὰ φαινόμενα εἶναι ὑλικά φυσικά φαινόμενα καὶ ἡ 'Ανθρώπινη Σκέψη δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρὰ μόνον μιὰ ἐκκρίση τοῦ ἐγκεφάλου σὰν τὶς ἄλλες φυσιολογικὲς ἐκκρίσεις τοῦ 'Ανθρώπινου Ὄργανισμοῦ (νεφρῶν, σηκωτιοῦ κλπ.). Ὁ Γερμανὸς γιατρὸς Ludwig Büchner (1824 — 1899) στὸ περιλάλητο βιβλίον του «Δύναμη καὶ 'Υλὴ», ποὺ εἶχε ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία καὶ διάδοση σ' ὅλη τὴ Γερμανία, διακήρυξε τὶς θεωρίες τοῦ μονιστικοῦ 'Υλισμοῦ. Τὸ Πᾶν εἶναι 'Ἐν καὶ τὸ Πᾶν — 'Ἐν εἶναι ὑλικὸ καὶ μόνον ὑλικό. Στὸν Κόσμον δὲν ὑπάρχει παρὰ μόνον μιὰ οὐσία καὶ ἡ οὐσία αὐτὴ εἶναι «Δύναμη καὶ 'Υλὴ». Δὲν ὑπάρχει στὸν Κόσμον καμμιά δύναμη χωρὶς 'Υλὴ καὶ καμμιά 'Υλὴ χωρὶς Δύναμη. Ἡ Δύναμη καὶ ἡ 'Υλὴ εἶναι μορφὲς μιᾶς οὐσίας. Ἡ οὐσία αὐτὴ εἶναι ἡ 'Υλὴ. Πνευματικὸ καὶ ἄυλο δὲν ὑπάρχει στὸν Κόσμον. Ἡ Δύναμη εἶναι κίνηση τῆς 'Υλῆς. Ἡ 'Υλὴ καὶ ἡ Κίνηση εἶναι αἰώνιες. Ἡ 'Υλὴ, ἡ Δύναμη, τὸ Πνεῦμα, εἶναι ἐκφράσεις καὶ μορφὲς μιᾶς οὐσίας. Τὸ Πνεῦμα ἐξαρτιέται ἀπὸ τὴν 'Υλὴ καὶ δὲν ἔχει καμμιά ἀυθύπαρξη καὶ αὐτονομία ἀπὸ τὴν 'Υλὴ, μ' ἓνα λόγον εἶναι προῖον τῆς 'Υλῆς.

'Ο Ὁλλανδὸς φυσιολόγος Jacob Moleschott (1822 — 1893), ὁ γιατρὸς Heinrich Czolbe (1819 — 1873), ὁ φυσιολόγος Du Bois — Reymond (1818 — 1896), ἀναπτύσσουν ἐπίσης καθαρὰ ὑλιστικὲς θεωρίες (ὁ τελευταῖος μὲ ἀγνωστικιστικὸ πνεῦμα). Καὶ ὁ διάσημος φυσιοδίφης καὶ ζωολόγος Ernst Haeckel (1834 — 1919), στὸ περιώνυμο βιβλίον του «Τὰ αἰνίγματα τοῦ Σύμπαντος», ἐπιρρεασμένος βαθύτατα ἀπὸ τὸν Darwin, φανερώνεται ὡς ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ ἐνθεροὺς ἀντιπροσώπους καὶ ἀποστόλους τοῦ μονιστικοῦ 'Υλισμοῦ.

Ἐπίσης ὑλιστικῆς (μονιστικῆς Ὑλισμὸς) εἶναι οἱ θεωρίαι τῶν φιλοσόφων τῆς Γερμανίας τοῦ 19ου αἰῶνα 1) Arthur Schopenhauer (1788—1860) ἐκπροσώπου τοῦ Βουδδιστικοῦ Μηδενισμοῦ στὴν Εὐρώπῃ τοῦ περασμένου αἰῶνα, 2) Ludwig Feuerbach (1804 — 1872), 3) Eugen Dühring (1833 — 1921), 4) Friedrich Nietzsche (1844 — 1900).

Καρπὸς ἐπίσης τοῦ δέντρου τοῦ Ὑλισμοῦ τοῦ 19ου αἰῶνα εἶναι καὶ ἡ θεωρία τοῦ Ἐπιφαινομενισμοῦ τῆς Συνείδησης τοῦ Ἄγγλου φυσιολόγου καὶ ψυχολόγου Henry Maudsley (1835 — 1918), τοῦ Ἄγγλου φυσικοῦ καὶ φιλοσόφου Thomas Huxley (1825 — 1895) καὶ τοῦ Γάλλου ἀθεϊστῆ Felix le Dantec (1869 — 1917)

Κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Ἐπιφαινομενισμοῦ ἡ ἀνθρώπινη Συνείδηση εἶναι μόνον ἐπιφαινόμενο καὶ ἀνταύγεια τῆς λειτουργίας τοῦ ἐγκεφάλου, χωρὶς καμμιὰ ἀπολύτως αὐτενέργεια, δημιουργικὴ δύναμη καὶ ἐπίδραση στὴ ζωὴ τοῦ Ἀνθρώπου.

2. ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΟΣ ΥΛΙΣΜΟΣ. Τὸ δεύτερον ρεῦμα τῆς φιλοσοφίας τοῦ μονιστικοῦ Ὑλισμοῦ τοῦ 19ου αἰῶνα εἶναι τὸ ρεῦμα τοῦ Διαλεκτικοῦ Ὑλισμοῦ τῶν πατριαρχῶν τοῦ Κομμουνισμοῦ Karl Marx (1818 — 1883) καὶ Friedrich Engels (1820 — 1895) καὶ ὅλης τῆς Σχολῆς τους. Τὸ ρεῦμα τοῦ Ὑλισμοῦ αὐτοῦ ἐβγήκε ἀπὸ τὴν ὑλιστικὴν φιλοσοφίαν τοῦ L. Feuerbach καὶ ὡς ἀντίδραση, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἐναντίον τοῦ Ἰδεαλισμοῦ καὶ Πανλογισμοῦ τοῦ Hegel, ἀπ' τὸ ἄλλο μέρος ἐναντίον τοῦ μηχανιστικοῦ Ὑλισμοῦ. Ὁ τελευταῖος εἶναι στατικός, ὁ πρῶτος δυναμικός.

Ὁ Διαλεκτικὸς Ὑλισμὸς ἀποκορυφώνεται κυρίως στὴν θεωρίαν τοῦ Ἰστορικοῦ Ὑλισμοῦ, τὴν θεωρίαν τοῦ Ὑλισμοῦ στὶς σφαῖρας τῆς Φιλοσοφίας τῆς Ἱστορίας καὶ τοῦ Πολιτισμοῦ.

Ἡ θεμελιώδης θεωρία τοῦ Ἰστορικοῦ Ὑλισμοῦ εἶναι ἡ θεωρία πὼς τὸ Σύνπαν εἶναι ἓνας ζῶν οργανισμὸς σὲ ἀέναντη καὶ ἀδιάκοπη κίνηση, ροὴ καὶ ἀλλαγὴ. Τὸ ἀπόλυτο Ὄν (ὄντως Ὄν) εἶναι αἰώνιο γίνεσθαι, αἰώνια κίνηση διαλεκτικὴ. Ἡ ἀπόλυτη Πραγματικότητα εἶναι μόνον ἡ κοινωνικὴ, ἡ ἱστορικὴ Πραγματικότητα. Οἱ κύριοι οὐσιώδεις παράγοντες τοῦ ἱστορικοῦ Γίνεσθαι εἶναι κοινωνικοί, δυναμικοί. Ἄλλ' οἱ παράγοντες αὗτοι εἶναι καθαρὰ ὑλικοὶ καὶ μόνον ὑλικοί. Ἡ Ἱστορία εἶναι ἀδιάκοπη κίνηση καὶ μεταμόρφωση τῆς κοινωνικῆς καὶ ἱστορικῆς Πραγματικότητος. Καὶ ἡ Ἱστορία εἶναι ἐκείνη ποὺ προσδιορίζει καὶ διαμορφώνει ὁριστικὰ τὴν κοινωνικὴν μοῖραν τοῦ Ἀνθρώπου. Οἱ ὄροι τῆς Σκέψεως εἶναι καὶ κοινωνικοὶ καὶ φυσιολογικοί. Καὶ οἱ κοινωνικοὶ ὄροι δὲν εἶναι λιγώτερο σημαντικοὶ ἀπὸ τοὺς φυσιολογικοὺς ὄρους. Ἀλλὰ καὶ οἱ κοινωνικοὶ ὄροι εἶναι καθαρὰ ὑλικοί, μόνον οἰκονομικοί.

Ὁ Marx τονίζει στὴν φιλοσοφίαν του, πὼς τὴν ζωὴν τοῦ Ἀνθρώπου μέσα στὸν Κόσμον δὲν προσδιορίζει ἡ συνείδησή του, ἀλλ' ἀντίθετα ἡ οἰκονομικὴ, ἡ κοινωνικὴ, ἡ ἱστορικὴ Πραγματικότητα προσδιορίζει τὴν ἀνθρώπινον συνείδηση (Κριτικὴ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας).

Ἡ Ἰδέα, τὸ Πνευματικό, κατὰ τὸν Marx, δὲ δημιουργεῖ τὴν κοινωνικὴν Πραγματικότητα. Ἡ Ἰδέα, τὸ Πνευματικό, στὸ νόημά του, δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρὰ μόνο τὸ μέσα στὸ κεφάλι τοῦ Ἀνθρώπου μεταφρασμένο, μεταστοιχειωμένο καὶ μετουσιωμένο ὑλικὸ στοιχεῖο (Ἐπίλογος 2ης ἔκδ. τοῦ Κεφαλαίου. 1873). Ἡ ἀπόλυτη Πραγματικότητα εἶναι μόνο ἡ Ἱστορία. Καὶ ἡ Ἱστορία πλάθεται καὶ διαμορφώνεται ὀριστικὰ καὶ ἀποκλειστικὰ μόνο ἀπὸ τοὺς ὑλικούς, τοὺς οἰκονομικοὺς παράγοντες, καὶ τὶς ἱστορικὰς κοινωνικὰς συνθήκας καὶ ἀντιθέσεις τῆς Ζωῆς, ἀπὸ τὴ μορφή καὶ τὶς σχέσεις τῆς οἰκονομικῆς Πραγματικότητος, τῆς οἰκονομικῆς Παραγωγῆς. Τὸ πνευματικὸ οἰκοδόμημα τοῦ Κόσμου εἶναι ἐποικοδόμημα τῶν οἰκονομικῶν, τῶν ὑλικῶν παραγόντων τῆς Ἱστορίας. Οἱ οἰκονομικοί, οἱ ὑλικοὶ παράγοντες τῆς Ζωῆς, διαμορφώνουν ὀριστικὰ τὴν ἀπόλυτην πραγματικὴν διαλεκτικὴν κίνησιν τῆς Ἱστορίας, σύμφωνα μὲ τὸ σχῆμα τῆς Διαλεκτικῆς τοῦ Hegel (Θέσις — Ἀντίθεσις — Σύνθεσις).

III. Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ 20οῦ ΑΙΩΝΑ.

Ἡ φιλοσοφία τοῦ 20οῦ αἰῶνα ἀντίθετα πρὸς τὴν ὑλιστικὴν φιλοσοφίαν τοῦ περασμένου αἰῶνα στὸν κύριον οὐσιώδη χαρακτήρα της εἶναι ρασιοναλιστικὴ καὶ ἰδεαλιστικὴ καὶ μάλιστα ὑπερρασιοναλιστικὴ (Suprationalisme) τοῦ Γάλλου φιλοσόφου τῆς ἐποχῆς μας Gaston Bachelard. Ἀποτέλεσμα τοῦ νέου πνευματικοῦ κλίματος τῶν πρωτοφανέρωτων καὶ πρωτογενῶν σ' ὅλη τὴν πνευματικὴν Ἱστορίαν τῆς Ἀνθρωπότητος κοσμογονικῶν καὶ κοσμοϊστορικῶν ἀθλῶν τῆς θετικῆς Ἐπιστήμης σ' ὅλους τοὺς τομεῖς της καὶ ἰδίως στοὺς τομεῖς τῆς Φυσικῆς, τῶν Φυσικομαθηματικῶν, τῆς Ἀστρονομίας, τῆς Ἀστροφυσικῆς καὶ τῆς Βιολογίας, εἶναι τὸ πραγματικὸ γεγονός τῆς θεμελίωσιν ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἐποχῆς μας, γιὰ πρώτη φορά στὴν Ἱστορίαν τοῦ Πνεύματος, τοῦ οἰκοδομήματος τῆς πανπνευματικῆς καὶ ἰδεαλιστικῆς Μεταφυσικῆς ἀπάνω στὰ πιδὲ γερὰ, πιδὲ στέρεα καὶ πιδὲ ἀσάλευτα πνευματικὰ θεμέλια, τὰ θεμέλια τῆς Ἐπιστήμης.

Τὴ θέσιν τους ἔχουν ἔδω οἱ φιλοσοφικὰς θεωρίαι πολλῶν φιλοσόφων τοῦ 20οῦ αἰῶνα. Ἐξ ἀνάγκης ὅμως εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ περιοριστοῦμε ἔδω στὶς θεωρίαι τῶν μεγάλων φιλοσόφων τοῦ αἰῶνα μας Bergson, Schlick, Whitehead καὶ τοῦ φυσικοῦ καὶ φιλοσόφου Max Planck.

1. HENRY BERGSON. Γιὰ τὸ φιλοσοφικὸν ἔργον τοῦ Bergson ἐμιλήσαμε ἤδη σὲ ἄλλο μέρος τῆς ἐργασίας αὐτῆς (σελ. 122 — 25). Ἐδῶ θὰ γίνῃ λόγος μόνο γιὰ τὶς θεωρίαι του ἀπάνω στὸ πρόβλημα τῆς Ὑλῆς. Ὁ Bergson εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους οἰκοδόμους τῆς σπιριτουαλιστικῆς Μεταφυσικῆς καὶ τοὺς πιδὲ φλογεροὺς καὶ πιδὲ σφοδροὺς πολέμιους τῆς μεταφυσικῆς κοσμοθεωρίας τοῦ Ὑλισμοῦ. Ὁ σπιριτουαλισμὸς τοῦ Bergson, ποὺ φτάνει στὸ τελευταῖον μεγάλο ἔργον του «Οἱ δύο πηγῆς

τῆς Ἠθικῆς καὶ τῆς Θρησκείας» (1932) στὸ πιὸ βαθὺ Μυστικισμό, στηρίζεται ὄχι μόνο σὲ βαθύτατη ἔνορατικὴ μεταφυσικὴ σκέψη, ἀλλὰ καὶ στὰ πορίσματα τῶν μελετῶν καὶ τῶν ἐρευνῶν ἐνὸς ὀξύτατου θετικοῦ ἐπιστημονικοῦ πνεύματος, βαθύτατα μυημένου στὶς καταπληκτικὲς ἀνακαλύψεις, κατακτήσεις καὶ προόδους τῆς Ἐπιστήμης τοῦ 20οῦ αἰῶνα.

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Bergson ἀπάνω στὸ πρόβλημα τῆς Ὑλῆς βγαίνει ἀπὸ τὴ γενικὴ σπυριτουαλιστικὴ μεταφυσικὴ κοσμοθεωρία του, ὅπως ἀναπτύσσεται σ' ὄλα τὰ φιλοσοφικὰ ἔργα του καὶ ἰδίως στὰ ἐπιστημονικώτατα ἔργα του «Τὰ ἀμεσα δεδομένα τῆς συνείδησης» καὶ «Ὑλῆ καὶ Μνήμη» καὶ στὸ ἀριστούργημά του «Δημιουργικὴ ἐξέλιξη».

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Bergson εἶναι ἀντιορθολογιστικὴ καὶ ἀντινοολογικὴ (βρίσκεται στὸς ἀντίποδες τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὀρθολογισμοῦ καὶ Νοολογισμοῦ), ἀλλὰ στὸ βάθος της εἶναι σπυριτουαλιστικὴ καὶ μυστικιστικὴ. Πρῶτες πηγές της οἱ φιλοσοφίες τοῦ Ἡρακλείτου καὶ τοῦ Πλωτίνου. Ἐπίσης φέρνει βαθύτατα τὰ σημάδια τῆς ἐπίδρασης τοῦ Ἀνατολικοῦ Μυστικισμοῦ.

Ὁ Bergson διακρίνει τὸ Νοῦ (Intelligence) ἀπὸ τὸ Πνεῦμα (Esprit). Ὁ Νοῦς, ἡ Νόηση, θεωρεῖ τὸν Κόσμο, ὡς σύνολο νοητικῶν εἰκόνων καὶ πλάσμάτων, ἀδρανῶν πραγμάτων καὶ ἐκτατῶν ἀτομικῶν ὑλικῶν ὄντων. Ἀπεναντίας τὸ Πνεῦμα, τὸ ἔνορατικὸ μεταφυσικὸ Πνεῦμα, ἔνορα τὸ ὄντως Ὄν, τὸν Κόσμο, ὡς αἰώνιο γίνεσθαι, ὡς διαρκῆ καὶ ἀέναη κίνηση, ροή, ἀλλαγὴ, ὡς δημιουργικὴ τάση, δομὴ καὶ ἐξέλιξη. Μέσα στὴν ἀπόλυτη καὶ αἰώνια αὐτὴ κινητὴ, ρευστὴ, μεταβλητὴ καὶ δημιουργικὴ Πραγματικότητα δὲν ὑπάρχουν καθόλου ἀτομικὰ ὑλικά σώματα, δηλαδὴ ὑλικά πράγματα, ὅπως ὑποστηρίζει ἡ κοσμοθεωρία τοῦ Ὑλισμοῦ, ἀλλ' ὑπάρχει μόνο δημιουργικὴ συνθετικὴ ἐνότητα καὶ δλότητα. Δὲν ὑπάρχουν ὑλικά ὄντα, στὸ νόημα τοῦ μεταφυσικοῦ Ὑλισμοῦ, ἀλλὰ μόνο δυναμικὰ πνευματικὰ ἢ ψυχικὰ ἐνεργήματα καὶ γεγονότα. Ἡ λεγόμενη ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ὑλικὴ Πραγματικότητα εἶναι πλάσμα τοῦ Ἀνθρώπινου Νοῦ καὶ τῆς Ἀνθρώπινης Φαντασίας, καθαρὴ πνευματικὴ ἀφαίρεση, καὶ συνεπῶς δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν ἀληθινὴ, στὴν ἀπόλυτη Πραγματικότητα, καὶ δὲν ἔχει καμμιά ἀπολύτως βάση πραγματικὴ. Ἡ ἀπόλυτη Πραγματικότητα δὲν εἶναι ὑλικὴ, φυσικὴ, ἀλλὰ πνευματικὴ καὶ μεταφυσικὴ. Μὲ ἄλλους λόγους στὴν ἀπόλυτη Πραγματικότητα δὲν ὑπάρχει ὕλη καὶ ὑλικὸς κόσμος. Ἡ ἀπόλυτη Πραγματικότητα εἶναι μόνο ἡ μεταφυσικὴ Πραγματικότητα. Καὶ ἡ μεταφυσικὴ Πραγματικότητα, στὴν ἀληθινὴ οὐσία της, εἶναι πνευματικὴ καὶ μόνο καθαρὰ πνευματικὴ. Πνευματικὴ σύνθεση, δημιουργικὴ αὐτενέργεια, δημιουργικὴ οὐσία, δημιουργικὴ δομὴ καὶ μοῖρα, μ' ἓνα λόγο δημιουργικὴ Ἐλευθερία. Αὐτὸ ποὺ λέγεται ἀπὸ τὸν πολὺν κόσμο, τὸ φιλοσοφικὸ ἀμύητο καὶ ἀφώτιστο κόσμο, «Ὑλῆ», καὶ λογίζεται ἀπὸ τὸν ἴδιο κόσμο, ὡς ἀπόλυτη πραγματικότητα, δὲν εἶναι παρὰ ἀπειρὴ καὶ ἀέναη κίνηση, ροή, ἀλλαγὴ, ἀπειρὴ σειρὰ διαδοχικῶν καταστάσεων καὶ μεταβολῶν φαινομένων, νοητικῶν πλάσμάτων καὶ αἰσθητῶν μορφῶν καὶ συμβόλων τοῦ ἀπολύτου Ὄντος, τῆς πνευματικῆς μεταφυσικῆς Πραγματικότητος. Τὸ ἀπόλυτο Ὄν εἶ-

ναι μόνο τὸ ἀπόλυτο, ἀπειρο κι' αἰώνιο Πνεῦμα, δηλαδή ὁ Θεός. Ὁ Bergson συντρίβει τὸν Ὑλισμὸ καὶ μὲ τὰ ὄπλα τοῦ ὑψηλοῦ καθαροῦ θεωρητικοῦ φιλοσοφικοῦ Στοχασμοῦ καὶ μὲ τὰ ὄπλα τῆς Ἐπιστήμης.

2. MORIS SCHLICK (1882 — 1936). Ἡ φιλοσοφία τοῦ Γερμανοῦ φιλοσόφου Schlick ξεκινάει ἀπὸ τὴ θεωρία τοῦ γνωσιολογικοῦ καθαροῦ Ἐμπειρισμοῦ καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ θεωρία τῶν ἠλεκτρονίων καὶ βασίζεται κυρίως ἀπάνω στὴ θεωρία τῶν πεδίων, τὴν πιὸ θεμελιώδη θεωρία τῆς Φυσικῆς τῆς ἐποχῆς μας.

Κατὰ τὸν Schlick δὲν ὑπάρχει ὑλικὴ πραγματικότητα, ὡς φορέας φυσικῶν ὑλικῶν φαινομένων, δὲν ὑπάρχει ὕλη καὶ ὑλικὸς κόσμος.

Καὶ ὁ Schlick βλέπει τὴν ἀπόλυτη Πραγματικότητα, ὅπως καὶ ὁ Bergson, ὡς ἀπειρὴ σειρά διαδοχικῶν καταστάσεων χωρὶς ἀντικειμενικὸ ὑλικὸ φορέα μέσα σὲ ὠρισμένη περιοχὴ τοῦ ἀπείρου Χώρου.

3. ALFRED WHITEHEAD (1861 — 1947). Καὶ ἡ φιλοσοφία τοῦ μεγάλου Ἀγγλοσάξωνα φιλοσόφου Whitehead βγαίνει ἀπὸ βαθὺ ἰδεαλιστικὸ μεταφυσικὸ πνεῦμα, ποὺ καταυγάζει τὸ φῶς τοῦ ἡλίου τοῦ Ἰδεαλισμοῦ τοῦ Πλάτωνος καὶ τὸ νέο Πνεῦμα τῆς Ἐπιστήμης τοῦ 20οῦ αἰῶνα. Ξεχωριστὴ θέση στὴ φιλοσοφία τοῦ Whitehead κατέχει ἡ θεωρία τῶν ἠλεκτρομαγνητικῶν πεδίων στὴν περιοχὴ τῆς Φυσικῆς. Συνέπεια τῆς θεωρίας αὐτῆς, κατὰ τὶς φιλοσοφικὲς θεωρίες τοῦ Whitehead, εἶναι ἡ τελεία συντριβὴ κι' ἐκμηδένιση τῆς Ὑλης. Στὴν ἀπόλυτη πραγματικότητα δὲν ὑπάρχουν ὑλικά πράγματα, ὑλικά ὄντα, ἀλλὰ μόνο πραγματικὰ γεγονότα, ὡς χωροχρονικὲς συνθέσεις κι' ἐνότητες. Γεγονότα τελείως ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν Ὑλὴ (στὸ νόημα τοῦ Ὑλισμοῦ). Ἡ ἀπόλυτη Πραγματικότητα εἶναι ἡ ἀτέλειωτη σειρά τῆς ἀδιάκοπης καὶ ἀέναης διαδοχῆς, διαμόρφωσης καὶ μεταμόρφωσης τῶν πραγματικῶν δημιουργικῶν πνευματικῶν ἢ ψυχικῶν στὴ φύση τους γεγονότων καὶ καταστάσεων.

4. MAX PLANCK (1858 — 1947). Ὁ Max Planck εἶναι καὶ φυσικὸς — ὁ μεγαλύτερος φυσικὸς ὄλου τοῦ Κόσμου καὶ ὄλων τῶν αἰώνων — καὶ φιλόσοφος. Ἡ βασικὴ θεωρία τοῦ Planck, ὡς φιλοσόφου, εἶναι ἡ θεωρία τῆς ἀπόλυτης ἀνάγκης τῆς συνεργασίας τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Φιλοσοφίας. Ὁ θεμελιώδης νόμος τῆς νομοτέλειας τοῦ φυσικοῦ Σύμπαντος, στὰ μάτια τοῦ Planck, εἶναι ὁ νόμος τῆς Αἰτιότητας (ντετερμινιστικὴ θεωρία). Ἀλλ' ὁ Planck, βαθύτατο στὴν οὐσία του φιλοσοφικὸ πνεῦμα, τὸ νόμο τῆς Αἰτιότητας (τοῦ αὐστηροῦ Ντετερμινισμοῦ), ποὺ ἰσχύει ἀπόλυτα μέσα στὴν περιοχὴ τοῦ Μακροκόσμου, τοῦ κόσμου τῆς παλαιᾶς κλασσικῆς Φυσικῆς (τοῦ Νεύτωνος καὶ τοῦ Γαλιλαίου), νοεῖ πλατύτερα καὶ βαθύτερα. Στὰ μάτια του δὲν ὑπάρχει καμμιά σύγκρουση τῆς Ἐλευθερίας τῆς ἀνθρώπινης βούλησης καὶ τοῦ νόμου τῆς Αἰτιότητας μέσα στὸ φυσικὸ Κό-

σμο. Ὁ φυσικὸς νόμος τῆς Αἰτιότητος καὶ ὁ ἠθικὸς νόμος τῆς Ἐλευθερίας δὲ συγκρούονται, ἀλλ' ἑναρμονίζονται ἀπόλυτα. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Plaucek ἀπάνω στὸ πρόβλημα τῆς Αἰτιότητος — Ἀνάγκης καὶ τῆς Ἐλευθερίας θυμίζει τὴ φιλοσοφία τοῦ Kant ἀπάνω στὸ ἴδιο πρόβλημα.

β'. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΥΛΗΣ ΣΤΟ ΦΩΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ.

Ἡ ἱστορικὴ εξέλιξη τῶν θεωριῶν τῆς Φυσικῆς στὸν 20ὸ αἰῶνα ᾠδήγησε στὴν τελεία χρεωκοπία τοῦ Ὑλισμοῦ, ποὺ εἶχε μεσουρανήσει στὸ 19ο αἰῶνα. Ἡ εξέλιξη αὕτη ἐπιβάλλει τὴ θεώρηση τοῦ προβλήματος τῆς Ὑλης, στὸ φῶς τῶν θεωριῶν τῆς Φυσικῆς τοῦ 20οῦ αἰῶνα. Καὶ τὸ πρῶτο ἐρώτημα, ποὺ θέτει ἡ ἐπιστημονικὴ διερεύνηση καὶ διαφώτιση τοῦ προβλήματος τῆς Ὑλης, στὸ φῶς τῶν θεωριῶν τῆς Νέας Φυσικῆς τοῦ 20οῦ αἰῶνα, εἶναι τὸ ἐρώτημα τῆς οὐσίας τῆς Ὑλης σύμφωνα μὲ τις θεωρίες αὐτές.

Ἡ Φυσικὴ τοῦ 20οῦ αἰῶνα βασίζεται ἀπάνω στὴν ἀναγεννημένη στὸ Νεώτερο Εὐρωπαϊκὸ Κόσμο φιλοσοφία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἀτομικῶν φιλοσόφων Λευκίππου καὶ Δημοκρίτου, τὴ φιλοσοφία τοῦ Ἀτομισμού. Ὀλόκληρο τὸ οἰκοδόμημα τῆς σύγχρονης Φυσικῆς ὑψώνεται ἀπάνω στὴ θεωρία τοῦ Ἀτόμου. Τὸ πρῶτο ἐρώτημα, ποὺ θέτει ἡ θεωρία τοῦ Ἀτόμου πρὸς διερεύνηση καὶ διαφωτισμό, εἶναι τὸ ἐρώτημα: Ποιὰ εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ Ἀτόμου, στὸ φῶς τῶν θεωριῶν τῆς Φυσικῆς τοῦ 20οῦ αἰῶνα; Πρὶν ὅμως δοθῆ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα αὐτό, εἶναι ἀνάγκη νὰ δοθῆ ἐδῶ συντομώτατα ἡ προϊστορία τῶν θεωριῶν τοῦ Ἀτομισμού στὰ Νεώτερα Χρόνια. Ἡ ἔννοια τοῦ Ἀτόμου στὸ Νεώτερο Εὐρωπαϊκὸ Κόσμο διαφωτίζεται γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸ Γερμανὸ φιλόσοφο τῆς ἐποχῆς τῆς Ἀναγέννησης Nicolaus Cusanus (1401 — 1464). Ὁ Nicolaus Cusanus στὸ φιλοσοφικὸ ἔργο του θεωρεῖ τὰ ἄτομα ὡς ἀπειροελάχιστα ἀδιαίρετα μέρη τοῦ ὄντος.

Κατὰ τὸν ἐπίσης Γερμανὸ φιλόσοφο τῆς ἴδιας ἐποχῆς Nicolaus Tautellus (1547 — 1606) τὰ ἄτομα ἐδημιούργησε ὁ Θεὸς (Cosmologia 1603).

Ὁ Γάλλος φιλόσοφος Pierre Gassendi (1592 — 1655) εἶναι ὁ ἀναγεωτῆς στὰ Νεώτερα Χρόνια τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἐπικούρου. Ἡ φιλοσοφία του εἶναι σύνθεσις ὑλιστικῶν καὶ θεϊστικῶν θεωριῶν. Ὁ Gassendi τὰ ἄτομα θεωρεῖ ὡς τὰ μόνον συστατικὰ στοιχεῖα ὄλων τῶν κοσμικῶν ὄντων. Τὰ ἄτομα, στὸ νόημά του, εἶναι ἀναρίθμητα — ὄχι ἀπειρα — ἀπειροελάχιστα καὶ ἀόρατα φυσικὰ στερεὰ σωματίδια τῆς Ὑλης. Τὰ ἄτομα ἔχουν διαφορετικὸ τὸ καθένα μέγεθος, σχῆμα καὶ βάρος. Οὐσιαστικὸς χαρακτήρας τους εἶναι τὸ σχῆμα (μορφὴ), τὸ μέγεθος, ἡ κίνηση καὶ ἡ στερεότητα. Τὰ ἄτομα ἐδημιούργησε ὁ Θεὸς ἀπὸ τὸ Μηδὲν καὶ ἔχουν ἀκατανίκητη καὶ ἀκατάλυτη τάση καὶ ὁρμὴ πρὸς τὴν κίνηση καὶ τοὺς ἔμψυχους καὶ ἔμβιους ὁργανισμούς, ὡς συνθετικὲς ἐνώσεις ἀπὸ λεπτότερα ἄτομα, ποὺ ἔχουν τὴ δύναμη καὶ τὴν ἱκανότητα τῆς αἰσταντικότητος.